

Kultur & Nöje

Utmärkelser

Motståndsmannen Georg W Fossums bild hittades på 1990-talet och är den enda som finns på de 529 norska judar som lämnade Oslo på båten Donau den 26 november 1942. Slutdestinationen var förintelselägret Auschwitz och mer än hälften gasades ihjäl direkt. Bild: Georg W Fossum

Pris till nytt grepp på Förintelsehistoria

Polen och Auschwitz förvisso, men nu ska svenska skolorungdomar få resa i Förintelsens fotspår även till Norge. Årets stipendium från Micael Bindelfelds stiftelse till minne av Förintelsen kommer att användas till resestipendier.

Totalt deporterades nästan 800 norska judar till Polen och Tyskland. Knappst 40 av dem överlevde.

Några av dem som trots allt klarade sig undan deporteringarna var de judiska bröder som trädgårds-mästaren Rolf A Syversen hittade i sitt växthus i Oslo i oktober 1942.

Syversen, senare skjuten av nazisterna, bestämde sig för att tillsammans med tre andra organisera en räddningsaktion med hjälp av firmans lastbilar. Under sju veckor vintern 1942 körde man skytteltrafik och lyckades transportera mellan 600 och 1 000 normän till gränsen mot Sverige. Hur många som hjälptes totalt är oklart, men cirka 350 av dem hade judisk härkomst. Människorna gömde sig bakom potatisäckar, barnen hölls tysta

med hjälp av sömnmedel. Gränsen passerades i de flesta fall till fots – ofta till Värmland.

– Våldigt många gånger hamnade människor av en slump i hjälpverksamheten. De ställdes inför ett val: ska jag hjälpa och riskera mitt eget liv, eller ska jag låta bli? Det fanns ju inga färdiga system för det här, säger Anna Florén, programchef på Voksenåsen och mottagare Micael Bindelfelds stipendium till minne av Förintelsen.

Voksenåsens kulturcentrum ligger vackert beläget utanför Oslo. Norska staten gav det 1955 som ett tack-för-hjälpen-under-kriget-gåva till Sverige och hit ska nu svenska skolorungdomar få komma och lära om Förintelsen ur ett nordiskt perspektiv. De första så kallade hägkomstresorna skulle genomföras i mars 2020, men blev aldrig av på grund av pandemin. Nu hoppas Anna Florén att resorna ska komma igång på allvar i april i år.

Projektet har tagits fram i samarbete med Forum för levande historia som 2018 fick ett uppdrag från regeringen att stärka förutsätt-

ningarna för just hägkomstresor till Förintelsens minnesplatser. Traditionellt har dessa gått till Polen och Auschwitz. Anna Florén ser fler fördelar med att högstadie- och gymnasieungdomar nu får studera Förintelsen utifrån de norska judarnas historia.

– Historien kommer närmare geografiskt, socialt och kulturellt, dessutom får vi kanske ett annat perspektiv på Sveriges roll under andra världskriget. Gränsen mot Sverige blev ju nödutgången, men den kunde också vara stängd, säger Anna Florén.

Fram till våren 1942 var det svårt att få uppehållstillstånd i Sverige. Att vara av judisk börd räknades inte som asylskäl och bedömningen vid gränsen var godtycklig. Det finns exempel på judar i Norge som försökte fly till Sverige år 1941 men som nekades inträde. Violinisten Leif Wolfberg – skildrad i Ola Larmsos essäböck "Djävulssonaten" – var en av dem. Han deporterades sedan till Auschwitz men lyckades överleva.

Den 26 november 1942 deporte-

rade nazisterna 529 norska judar ombord på båten Donau. Från den polska hamnen Stettin gick resan till Auschwitz där mer än hälften av dem gasades ihjäl direkt.

Deporteringen från Norge blev årets mest uppmärksammade nyhet i Sverige och efter den blev det också möjligt för norska judar att få asyl i Sverige.

– Vi vill berätta om den här historien i Sverige för vi tror att den inte är så känd, och den norska Förintelsen är så nära man kommer sin egen lokala historia.

Den norska självrannsaktionen har på sistone handlat om motståndsmännens ansvar – vad visste de? Kunde de ha hjälpt de norska judarna mer än vad som skedde – en diskussion som startade med Marte Michelets bok "Hva visste hjemmefronten?", framhåller Anna Florén.

Tanken med hägkomstresorna är – förutom kunskap och utbildning – att få svenska elever att reflektera över det personliga ansvaret hos den som står bredvid, enligt Anna Florén.

Vilka perspektiv på Sveriges roll under andra världskriget är det då som betonas?

– En nyansering, det är så lätt att fastna i ett historiskt narrativ om att Sverige gjorde det jättebra och räddade alla, eller att Sverige tillät permittenstrafik och agerade helt förfärligt. Det faktum att Sverige var neutralt gjorde att över hälften av de norska judarna hade någonstans att fly. Men det var inte bara

Fakta: Micael Bindelfelds stipendium till minne av Förintelsen

Årets stipendium på 650 000 kronor går till Anna Florén, programchef på Voksenåsen. Pengarna ska gå till stipendier till de skolelever som ska få göra så kallade hägkomstresor. En del av prispengarna – 100 000 kronor – ska dock användas till en särskild resa för "en handplockad grupp med unga svenskar som uppfattas som morgondagens makthavare". De 30 deltagarna ska utses av stiftelsen tillsammans med Voksenåsen.

– Det är unga ledare på väg upp, journalister, akademiker och representanter från näringsliv, influerare, artister, säger Anna Florén.

Micael Bindelfeld hoppas att årets stipendium ska resultera i att fler får kunskap om nordisk förintelsehistoria.

– Inte ens jag själv som är jude, och som har en mormor som kom från en stor judisk familj i Trondheim, kände till omfattningen av deportationerna av norska judar och att en tredjedel av Norges judar deporterades till koncentrationsläger.

Att försöka hitta nya berättelser om Förintelsen – och få dem spridda – var de viktigaste drivkrafterna för Micael Bindelfeld när han startade stiftelsen för åtta år sedan.

– Berättelser som tar tag i, berör och stannar kvar i en ny generation som behöver upplysas om Förintelsens färd, säger han nu.

Bild: Jessica Gow

”
Vi vill berätta om den här historien i Sverige för vi tror att den inte är så känd, och den norska Förintelsen är så nära man kommer sin egen lokala historia.

Anna Florén
Mottagare av Micael Bindelfelds stipendium

gott, det fanns också svårigheter, och det kunde vara godtyckligt. Små tillfälligheter kunde avgöra om du levde eller dog.

Erica Josefsson
TT